

Sekülerizmin gölgesinde şekillenen "tüketim" algısına Bediüzzaman Said Nursî'den ahlakî çözümler *

İbrahim Şengün

Özet

Bu çalışmada, sekülerizm, modernizm kavramlarıyla bu kavramlar etrafında ortaya çıkan aşırı tüketim ve tüketim toplumu kavramlarına değinilmektedir. Çalışmada, tüketim toplumunun ortaya çıkardığı olumsuzlukları aşabilmek adına Bediüzzaman Said Nursî'nin ahlaklı ve imanlı bir insan modeli oluşturmak için Kur'ân referanslı olarak ortaya koyduğu birtakım iktisadi prensiplere değinilmekte ve bu hususlarda Nursî'nin geliştirdiği çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Sekülerizm, modernizm, dünyevileşme, medeniyet-i hazıra, tüketimahlakı, iktisat, kanaat

Giriş

Bediüzzaman Said Nursî tarafından telif edilen Risale-i Nur Külliyyatı gerek teorik gerekse pratik hayata yönelik yoğun ve her seviyeye hitap edebilen sistematığı ile toplumsal hayatın düzenine yönelik oldukça net prensipler ortaya koymuştur. Esasında Nursî, müellifi olduğu eserlerin yanında yaşantısı ile de özellikle modern dünyanın öğretilerine, hedeflerine, prensiplerine şerh koymak suretiyle bir tecdid hareketi başlatmıştır. Bu tecdid, temelinde bir "hareket" olması nedeniyle elbette ki temeli sağlam, sistematik, pratik hayatta karşılığı olan birtakım prensiplerin içselleştiril-

* Bu çalışma, 28-29 Mart 2015 arasında düzenlenen X. Risale-i Nur Kongresi'nde "Risale-i Nur'da İman-Ahlak ve İbadet" başlıklı 5. Masa'da bildiri olarak sunulmuştur.

*Sekülerizm, d n-
yevilemeyi, dini
ve uhrevi olanı
dünyanın şartla-
rina mal etmek,
dolayısıyla da din
ve ahiret inancını
yıkmayı ifade
etmektedir. Diğer
bir deyişle asri
olmayı, yani çağ-
daşlaşmayı veya
muasırlaşmayı
ifade etmektedir.*

mesini gerekli kılmaktadır. Özellikle modern dünyanın Müslümanlar nez-
dindeki yıkıcı etkisi karşısında reaksiyoner bir portre olarak Nursi, ihlas
temelli olarak şekillendirdiği Nur hareketinin  zg n ve ahirzaman süre-
cinde model bir cemaat şeklinde teşekkül olunması için çağın gereklerine
göre hareket etmeyi tercih etmemiş ve gelişen süreç içerisinde asla referans
aldığı dinamiklerden taviz vermemiştir. Bu anlamda Garib zzaman ismiyle
müsemma olarak hareketleri ile postmodern hayata ve onun gereklerine
aykırı duruş sergileyen, modernist dayatmalara zerre kadar önem vermeyen
Nursi, gelinen noktada toplumun çok farklı kesimlerince de kabul g rmuş-
tür. Yaşadığımız ağ, bu kez onun referansını aldığı İl h  öğreti ile beraber
söylemlerinin gereklerini yerine getirme çabasına girmiştir.

1.Modern dönem, sekülerizm, sekülerleşme

İngilizce'de "secular" kelimesi laik kelimesine denk gelmektedir. Laik
kavramı ise insan aklı ve düşüncesinin genel itibarıyla dini ve metafizik
denetimden kurtarılması olarak ifade edilebilir. (Duran, Yaz-1995, s. 3).
Sekülerleşme (laikleşme) ise bu arınmanın sürecini ifade etmektedir. Arap-
ada ise Laiklik, "ilmaniyye" olarak isimlendirilir. Yani bilimsellik, bilimsel
olma, toplumsal düzeni bilimsel temeller, veriler üzerinde tesis etme anla-
mındadır. Arapçadaki Laiklik kavramı, yönetimde din dışı olma tavrını, d -
ş ncede pozitivizmi ve pozitivist felsefeyi içine alır. Sekülerizm kavramının
Laiklik olarak evrilmesi Laiklik kavramının ifade ettiklerini az çok içine
almasından kaynaklanmaktadır. Sekülerizm, d nyevileşmeyi, dini ve uhrevi
olanı dünyanın şartlarına mal etmek, dolayısıyla da din ve ahiret inancını
yıkmayı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle asri olmayı, yani çağdaşlaşmayı
veya muasırlaşmayı ifade etmektedir. Keza Ziya Gökalp, ilk zamanlarda
ağdaşlaşma ifadesini kullansa da bu tepkiyle karşılanmış ve bu kez muasır-
laşma tabirini kullanarak bu tepkilerden bir ölçüde kurtulmayı başarmıştır.
Gökalp'e göre muasırlaşma ile laik olma aynı anlama gelmekteydi (Bulaç,
2012, s. 210).

Ortaçağ sonrasında Rönesans, Reform, Aydınlanma hareketleri gibi atı-
lımlar sonucunda Batı'da yeni bir dünya görüşü ortaya ıktı. Ortaçağ'ın tah-
rif edilmiş Hıristiyanlığında ins niliğin ezildiği, bastırıldığı, yok sayıldığı
skol stik din anlayışı egemendi. İnsan kaynaklı olan bilim ve sanat üretimine
izin verilmiyordu. Bilim, İncil tefsirlerinden ibaret olduğu gibi sanat da
Meryem, İsa, Ruhulkud s resimlerinden ibaretti. Yani salt göksel, tanrısal,
din  objeler  n plandaydı. arpık bir il hilik adına beşerilik yok sayılıyordu.
Aydınlanma döneminde ise bu sefer tam tersine salt beşer aklının ürünü
olan bilim ve sanat yüceltilerek bir anlamda beşer  olan (insan kaynaklı olan)
il hlaştırıldı. (etin, 2005, s. 33). Bu doğrultuda akla mantığa dayalı poziti-
vist bir bilim ve dünya görüşü doğdu (Habermas, 1992). Buradan hareketle
sekülerizmin kuramsal temellerinin özellikle modernizmle beraber atıldığı
ifade edilebilir.

Holyoake (1992), sekülerleşme konusuna dair şöyle bir değerlendirme
yapmaktadır: "Sekülerizm insanların refahının maddi araçlarla terfisi, bure-
fahın faydacılıkkuralıyla  l lmesive başkalarının hizmetini yaşamsal bir görev-

haline getirilmesi çabasıdır. Seküler olan, hayat üzerindeki etkisinden dolayı kutsaldır, çünkü maddî şartların saflığı yoluyla asil doğaları niye şekil demuhafaz aedilmekte ve düşük doğaları nemin şekil de yüceltilmektedir. Sekülerizm, teoloji belirsiz ve yayetersiz bulanlara, veya on güvenilmez olarak görenler e rehber olmak için tasarlanmış birdizi ilkedir. Hayatı, günah dolu bir zorunluluk, daha iyi birdünyaya geçtiğimiz bir sıkıntılı sahnesi olarak gören teolojinin yerini almaktadır.” Holyoake’in bu ifadelerinden sekülerizmin esas olarak İlahî kaynakları belirsiz ve sınırlayıcı bulanlara bir rehber olarak yetiştirildiği ifade edilebilir. Bir adım daha öteye giden Holyoake sekülerizmi, İlahî kaynakların yerine ikame edilen bir kavram olarak görmektedir.

İbrahim Abu Rabi (2006), sekülerizmin temel karakteristiklerini “metafizik emuhalif, rasyonel ve bilim sepepistemoloji, sivil toplumun özerkliğinin melalanetik, sosyal ve ekonomik alanlarda yeni bir yönetim, ırk ve din ayrıştırmeye ksizin vatandaşlığıneşitliği” şeklinde sıralar. Böylelikle eşitlik hedefli ve toplumun tüm dinamiklerinden metafizik veya “mâna” dan sıyrılmış bir yaşam tarzı orijinli olarak sekülerizm kavramı semavi kanunlar yerine arzî kanunları ikame etme arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

1.1. Sekülerizmin (Dünyevileşmenin) Anadolu Serüveni

Said Nursî Anadolu’daki sekülerleşme (dünyevileşme)’nin ‘siyasi tarih’ini 1915-16’lı yıllara dayandırır (Hub, 2014). Bununla beraber Risalelerinde Nursî, esasında dünyevileşme ile ahir zaman süreci arasında çoğu kez paralellik kurar. Her ne kadar ahir zaman sürecini 20. Yüzyıldaki hadiselerle dayandırmak yerinde olmasa ve çok daha eskilere dayansa da 1807-1808’den sonra III. Selim’in tahttan indirilmesi ve Sultan IV. Mustafa ile peşpeşe katledilmeleri ile beraber bu sürecin hızlandığı söylenebilir. (Salihoglu, 2014, s. 21)

Özellikle dini değerlerin dünyevi algılara göre yeniden yorumlanması süreci belirgin olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ve Cumhuriyet’in ilanı ile beraber kendini göstermiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında pozitivist ve Batıcı eğitim anlayışı, okullarda verilen eğitimin yanında zamanın Marksist ve Batıcı yazarlarınca 1 Şubat 1924’de yayımlanmaya başlanan Resimli Ay mecmuası, daha harf devrimi yapılmadan din karşıtı bir söylemle okuyucuların karşısına çıkmıştır. Bununla beraber Kadro ve Varlık dergilerinin de aynı minvalde oldukları görülmektedir (Çağlaroğlu, 2013). Bu dönemde dini değerler ve algılar yerini milliliğe ve asriliğe terk etmekteydi.

Türkiye’de yaşanan ihtilaller, rejim tarafından bir restorasyon algısı ile gerçekleştirildi. Bu çerçevede esasında ihtilallerin dindarlar üzerinde olumsuz ve onların değerlerini tersleyici etkileri şüphesiz olmuştur. En yakın zamanda ‘postmodern darbe’ olarak nitelendirilen 28 Şubat sürecinde halkın kitlesel olarak reaksiyon göstermesi, temel hak ve hürriyetlerinin ellerinden alınamayacağına yönelik göstermiş oldukları kurumsal tepki, safların net olması bağlamında oldukça önemliydi. Bunun yanında özellikle Neo-Liberal politikaların Türkiye kamuoyunda esaslı olarak kabul görmeye başladıkandan sonraki süreçte ise Türkiye çok daha farklı bir mecraya sürüklenmeye başladı. Artık Müslümanların Müslümanlıklarını yaşayarak da dünyevi isteklerini yerine getirebileceği ifade edilmeye başlandı. Bu kapsamda post-

Türkiye’de yaşanan ihtilaller, rejim tarafından bir restorasyon algısı ile gerçekleştirildi. Bu çerçevede esasında ihtilallerin dindarlar üzerinde olumsuz ve onların değerlerini tersleyici etkileri şüphesiz olmuştur.

*Nursî,
dünyevileşme
vb. kavramları
'medeniyet-i
hazıra' ifadesiyle
ele alır. Batı'nın
yaslandığı din
dışı felsefeyi ve
maneviyattan
uzak medeniyet
anlayışını tehlike
olarak görür ve
eleştirir.*

modernizmin "mutluluk" hedefi dindar oldukları bilinen! birtakım siyasetçilerce de kabul gördü. Bu tür yaklaşımlar karşısında Nursî'nin kesin red ifadeleriyle karşılaşırız. insanların mutlu olmalarının maddi makam veya mal-mülk ile imkânsız olduğu ve aslında elde ettiklerini sandıkları mutluluğun yok olmaya mahkûm olması hasebiyle onlara elem verdiği Nursî tarafından ifade edilmişti. Bu çerçevede Nursî, "Zeval-i lezzet elem olduğu gibi zeval-i elem dahi lezzettir" (Nursî, Sözler, 2007, s. 245) diyerek hakiki lezzetin ve dolayısıyla mutluluğun kaynağını dünyada aramasının beyhude uğraş olduğunun altını çizmekteydi. Dahası Nursî, hakiki Kuran talebelerinin dünyaya küsmeleri veya dünyanın onlara küsmeleri gerektiğinden bahseder: "Halbuki hizmet-i Kur'an'iyede bulunana, ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli; ta ihlasla, ciddiyetle hizmet-i Kuran'iyede bulunsun." (Nursî, Lemalar, 2013, s. 160-161)

Nursî, dünyevileşme vb. kavramları 'medeniyet-i hazıra' ifadesiyle ele alır. Batı'nın yaslandığı din dışı felsefeyi ve maneviyattan uzak medeniyet anlayışını tehlike olarak görür ve eleştirir. (Nursî, Lemalar, 2013, s. 291-291)

"Bil, ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakim ve dalaletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dava edersin ki: "Beşerin saadeti bu ikisiyledir." Senin bu iki elin de kırılınsın ve şu iki pis hediyen senin başını yessin ve yiyecek!"

Dahası Nursî, 'medeniyet-i hazıra'yı sosyalistlikten daha tehlikeli göyerek şu ifadelerde bulunmuştur (Nursî, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009, s. 632)

"Sosyalistlik, desatir-i İslâmiyetin esasatını bozamaz. Şu medeniye-i sefihe bozuyor, hem çok pahalı düşüyor. Zira maddiyunluk ve engizisyonluk mayesiyle neşvünema bulan medeniyet-i hazıra pek çok aldatıcı ve müşevvik vesait ile mücehhez ve cazibedardır. O Sehhare, din ve namus ve fazilet mukabilinde kendini satıyor. Şaşalı bir hayatı gösterip takdim ettiğinden dinden, namustan fazla rüşvet alıyor.

Sosyalistlik ise basit, sade bir hayatı takdim ediyor. Ona mukabil kimseyi dininden, imanından, namusundan büyük bir hisseyi feda etmek icbar etmediği gibi, kimse de kendinden mecburiyet hissetmez. İnsanın gıdaya ihtiyacı gibi, zevke de ihtiyacı var. Nefis ve heva cihetinde tatmin edilmezse, ruh ve hüda canibinde zevkini arayacaktır. İki adam: birisi seni müşaa, cazibedar, eğlenceli bir ziyafete teşriflerle davet eder; diğeri sade bir yerde, basit bir çorbaya seni çağırır. Birincisine değil cemaat, sünnet belki namazı da terk edersin gidersin. İkincisine, sünneti de terk etmezsin. Birincisi medeniyet, ikincisi sosyalistliktir."

Bu yaklaşımla medeniyet-i hazıra veya moderniteye karşı net bir anlayış ortaya koyan Nursî aynı zamanda modernitenin insanları asrileştirmek için kullanacağı argümanlar konusunda da çeşitli ipuçları vermektedir. Ona göre kişileri aşırı (hazcı) tüketime sevk etmek suretiyle hazcı isteklerini tatmin etmek, medeniyet-i hâzıranın en önemli argümanlarından biridir.

2. Sekülerizmin bir tasavvuru olarak hazcı tüketim

Bediüzzaman Said Nursî, ihtiyaçları temel düzeyde "zorunlu ve zorunlu olmayan ihtiyaçlar" şeklinde sınıflandırmıştır (Nursî, Bediüzzaman

Said Nursî Tarihçe Hayatı, 2007, s. 208). Özellikle küreselleşme, görenek ve çevresel etmenler ile beraber, ihtiyaçların hızlı bir şekilde artış eğiliminde olması zaruri olmayan ihtiyaçları zaruri ihtiyaçlar hükmüne getirmiştir. Nursî'nin burada görenek vurgusunu yapması oldukça manidardır. Keza, kişilerin tüketim alışkanlıkları genel olarak çevresel etmenlere göre şekillenmektedir. Sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu gibi iktisat konusunda da önemli dersler veren Nursî'ye göre ihtiyaçlardaki bu gayr-î fitrî değişim nedeniyle kişiler kazandığından fazlasını harcayacak onurunu, şerefini bile bazen satma yoluna gidebilecektir (Nursî, Lemalar, 2013, s. 358). Bu da tabiatıyla birçok sosyal problemi doğuracaktır/doğurmaktadır. Dolayısıyla "ihtiyaç" kavramı zorunlu bir takım gereksinimlerle sınırlı kalmayıp lüks gereksinimleri elde etmek peşinde koşmanın adı olabilecektir.

Günümüz toplumları özellikle 1970'lerden sonra çok hızlı bir biçimde değişip dönüşmeye başladı. Bu toplumsal değişimin sebepleri farklı şekilde farklı platformlarda dile getirilse de iktisadi, sosyolojik, antropolojik açılardan bu değişikliğin bariz bir biçimde yaşandığı ifade edilmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra tüketim kavramı bu değişiklikte adeta bir lokomotif görevi görmüş ve "Günümüz toplumları tüketim toplumdur" algısının hızla yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Duman, 2014, s. 1). Tüketim olgusu sadece zorunlu ihtiyaçları karşılamak için gerçekleşmemekte, daha çok hazcı istekleri tatmin edici bir anlam ifade etmektedir. İnsanların çoğu tükettikleri ürünlerin özellikle sembolik olarak ne anlama geldiğiyle ilgilendirilmiştir.

Dünya genelinde yapılan mutluluk araştırmalarına göre en mutlu ülkeler genelde İskandinav ülkeleri olarak gözükmektedir. 2005-2011 yıllarını içine alan Dünya mutluluk raporuna göre en mutlu ülke bir İskandinav ülkesi olan Danimarka olarak belirlenmiştir. Kişi başına düşen milli gelirin de bu ülkelerde en yüksek düzeylerde olması ister istemez mutluluk ve zenginlik arasında doğru orantının var olduğu savının güçlenmesine neden olmaktadır. Ancak, İskandinav ülkelerinde tek ebeveynli ailelerin, boşanma oranlarının, nikâhsız birlikteliklerin ve intiharların da en yoğun yaşandığı ülkeler olduğu gerçeğini görünce mutluluk kavramının ölçümünün ne derece yüzeysel yapıldığı sonucu da ortaya çıkmış olacaktır (Barbarasoğlu, 2012).

Aşırı ve lüks tüketimin bireyler üzerindeki etkisini ünlü düşünürler de farklı şekillerde ifade etmiştir. Örneğin Victor Hugo "Zorluk adam eder, bolluk hayvan eder" sözüyle insanların yeteneklerinin açığa çıkmasında zorlu şartların öneminden bahsetmektedir. Bununla beraber milattan önce 427-347 arasında yaşayan Platon "Unutmayın, amacınız hayatta en çok şeye sahip olmak değil, en az şeye ihtiyaç duymak olmalıdır." sözleriyle esasında günümüz toplumlarını da yakından ilgilendiren veciz bir ifade kullanmıştır. Benzer şekilde Roma İmparatoru Marcus Aurelius da "Mutlu bir yaşam için çok az şeye ihtiyaç var" diyerek yukarıdaki paragrafta da değinilen konuya yani mutluluğun kaynağının aşırı tüketim olmadığına gönderme yapmıştır (Koç, 2013, s. 29).

Nursî'ye göre ihtiyaçlardaki bu gayr-î fitrî değişim nedeniyle kişiler kazandığından fazlasını harcayacak onurunu, şerefini bile bazen satma yoluna gidebilecektir. Bu da tabiatıyla birçok sosyal problemi doğuracaktır/doğurmaktadır.

Keza,
dünyevîleşme,
ehl-i imanın
ruh ve duygu
dünyasında
ciddî kırılmalara,
karakter
bozukluğuna,
akıl ve iradesinde
birtakım
bozulmalara yol
açacaktır. Bu da
gerek bireysel
gerekse kurumsal
anlamda tahrip
gücü oldukça
yüksek ve hızla
yayılan bir
hastalık şeklinde
ifade edilebilir.

3. Bediüzzaman Said Nursî'nin "Tüketim ahlâkı" konusuna bakışı

Bediüzzaman Said Nursî'nin dünyevîleşme konusuna bakışını çeşitli başlıklar altında irdelediğini söylemek mümkündür. Bu başlıkları aynı zamanda sosyal birer yapı olan eğitim, kamu yönetimi, aile, fert vb başlıklar altında ele aldığını ifade edebiliriz. Keza, dünyevîleşme, ehl-i imanın ruh ve duygu dünyasında ciddi kırılmalara, karakter bozukluğuna, akıl ve iradesinde birtakım bozulmalara yol açacaktır. Bu da gerek bireysel gerekse kurumsal anlamda tahrip gücü oldukça yüksek ve hızla yayılan bir hastalık şeklinde ifade edilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında özellikle dünyevîleşmenin önemli bir boyutu olan ve aynı zamanda sosyal hayatın vazgeçilmez unsuru olan tüketim konusuna Nursî'nin bakışı ve onun müktesitliğinin ölçüsü ifade edilmeye çalışılacaktır.

3.1. Bediüzzaman Said Nursî'nin "Tüketim Algısı" ve Ona Göre İktisatlı Olmanın Ölçüleri

Tüketim konusu genel olarak üç şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki tüketimin vasat boyutu olarak 'faydacı tüketim' anlayışıdır. İkincisi müfritane tüketim olarak 'asketik tüketim' anlayışıdır. Bir diğer ismiyle çileci tüketim olarak literatürde yer alan asketik tüketim anlayışında kut-u layemut yani ölmeyecek kadar tüketmek esastır. Tüketimin ifrat düzeyinde ise 'hazcı veya hedonik tüketim' anlayışı vardır ki, özellikle günümüz insanlarını dünyevîleşmeye götüren en önemli yollardan biri olarak değerlendirilebilir.

"Tüketim, insanların içinde yaşadığı topluma katılmak ve kendi insani kapasitelerini geliştirmek üzere giriştikleri faaliyetler" olarak tanımlanabilmektedir (Altunışık, Özdemir, & Torlak, 2012, s. 59). Tüketim konusunun özünde ihtiyaç istek ve talep kavramları vardır. İhtiyaç, yokluğunda eksikliği hissedilen her şey; istek, ihtiyaçların kültüre göre şekillenmiş hali; talep ise isteklerin satın alma arzusuyla desteklenmiş hali olarak ifade edilebilir. Abraham Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi ile fizyolojik ihtiyaçlardan başlayıp kendini gerçekleştirme ihtiyacı ile son bulan bir piramit ortaya koymuştur. Ancak günümüz dünyasında bu hiyerarşinin sonlu olmasına dair eleştiriler dillendirilmekte ve bu kimselere göre ihtiyaçlar için belli bir sınırlama yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Nursî'nin ihtiyaçlar konusunda sarf etmiş olduğu şu sözler de bu paralelde ve ilgi çekicidir. "İhtiyaç dairesi, nazar dairesi kadar büyüktür, geniştir. Hatta hayal nereye gitse, ihtiyaç dairesi dahi oraya gider. Orada da hacet [ihtiyaç] vardır. Belki, her ne ki elde yok, ihtiyaçta vardır. Elde olmayan, ihtiyaçta vardır. Elde bulunmayan ise, hadsizdir." (Nursî, Sözler, 2007, s. 340). Nursî, bu sözleriyle esasında ihtiyaçlar için kesin sınır çizmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Sınırsız ihtiyaçların kat imkânlarla karşılanmaya çalışılması ve daha çok kazanma daha çok tüketme yarışı tüketim alışkanlıklarının yönetiminin zorluğunu ve önemini göstermektedir. Tüketim alışkanlıklarının vasat düzeyde olması bir dindarın gündeminde olmalıdır. Keza, dünyevîleşme büyük ölçüde tüketim alışkanlıklarının yönetilememesinden kaynaklanmaktadır. Gelineen noktada Türkiye toplumu gittikçe dünyevîleşiyor, sekü-

lerleşiyor, hatta şehirlerde sürekli tüketim tapınaklarına girip çıkarak AVM müşterisi oluyor ama dindarlaşmıyor (Hub, 2014, s. 5).

Cenab-ı Hakkın, “Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hale düşmeysin” (Kurân, İsrâ, 17:29) ayeti tüketim alışkanlığımızı yönetmemiz için emirdir. Bununla beraber Kur’ân-ı Kerim’de, geçen “Yiyin, için, fakat israf etmeyin” (Araf Suresi, 7:31) ayetini, Nursî yorumlarken “İktisada kati emir ve israfı da açıkça yasaklayarak mühim bir ders-i hikmet veriyor” (Nursî, Lemalar, 2013, s. 353) ifadesini kullanmıştır. Nursî’ye göre zalim olarak nitelendirdiği medeniyet-i hâzıra, insanların ihtiyaçlarını alışkanlık ve özentî veya görenek ile dörtten yirmilere çıkarmıştır. Tüketim arzusunun kötüye kullanılması, heva ve heveslerin çoşturulması sonucunda israf armış, insan daha da fakirleşmiştir. Bu anlayışın insanlığı zulme ve haram kazanmalara teşvik ettiğini ifade eden Nursî, bu durumu şu şekilde özetlemiştir: “Bedevilikte beşer üç dört şeye muhtaç oluyordu. O üç dört hâcatını tedarik etmeyen, on adette ancak ikisiydi. Şimdiki garp medeniyet-i zâlîme-i hâzırası, su-i istimâlat ve isrâfât ve hevesâtı tehyîç ve havâic-i gayr-ı zaruriyeyi, zarurî hâcatlar hükmüne getirip görenek ve tiryakilik cihetiyle, şimdiki o medenî insanın tam muhtaç olduğu dört hâcatı yerine, yirmi şeye bu zamanda muhtaç oluyor. O yirmi hâcatı tam helal bir tarzda tedarik edecek, yirmiden ancak ikisi olabilir; on sekizi muhtaç hükmünde kalır. Demek, bu medeniyet-i hâzıra insanı çok fakir ediyor. O ihtiyaç cihetinde beşeri zulme, başka haram kazanmaya sevk etmiş” (Nursî, Emirdağ Lahikası, 2007: 649).

Bediüzzaman Said Nursî’nin tespitleriyle sefih medeniyet insanlığı fakirleştirmekte, zulümlere ve haram kazançlara sevk etmekte, onur ve haysiyetini de bazen satmasına sebebiyet vermektedir. Batı medeniyetinin sınırsız ve bilinçsiz tüketimi teşvik ederek, israf kültürünü dünyaya yayması, insanlığın değerlerini israf etmesi sonucunda krizler doğmuştur. Keza, yaşanan son küresel kriz, esasında otoritelerce kapitalizmin krizi olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda işletmeler satış arttırıcı çalışmalar yerine kurumsal sosyal sorumluluk çabalarına ağırlık vermeye başlamışlardır. Artık bireysel tatminden ziyade toplumun tatmin olması önem arz etmekte, çünkü gelecek nesillerin hayatı gerek sağlık gerekse de doğal çevre açısından ciddi tehlikeye girmektedir. Medeniyet-i hâzıranın bireysel yaşama öngörüsü artık çökmüş ‘ene’ ‘nahnüye’ tebdil olunmak zorunda kalmıştır. Nursî’nin “Kimin himmeti milleti ise o tek başına bir millettir.” (Nursî, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009: 353) sözü esasında o yıllarda sosyal sorumluluğa vurgu yaptığını açıkça göstermektedir.

Said Nursî tüketim alışkanlıklarının tedavi edilmesi gerektiğinin altını çizmiş, bu konuda çağın önemli bir problemini öngörmüş ve hayatını da model olması anlamında kut-u lâyemut anlayışıyla idame ettirmiştir. Onun tüketim alışkanlığı, eserlerinden öğrenildiği kadarıyla sıra dışı bir anlayışı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hayatında içselleştirmiş olduğu önemli bir düsturdan bahsetmekte ‘Sanki yedim’ diyebilmenin gereğini ifade etmektedir. “Lezaiz çağırdıkça, ‘Sanki yedim’ demeli. ‘Sanki yedim’ düstur eden, bir mescidi yemedi. (İstanbul’da Sanki Yedim namında bir mescid

*Bediüzzaman
Said Nursî’nin
tespitleriyle
sefih medeniyet
insanlığı
fakirleştirmekte,
zulümlere ve
haram kazançlara
sevk etmekte, onur
ve haysiyetini de
bazen satmasına
sebebiyet
vermektedir. Batı
medeniyetinin
sınırsız ve
bilinçsiz tüketimi
teşvik ederek,
israf kültürünü
dünyaya yayması,
insanlığın
değerlerini israf
etmesi sonucunda
krizler doğmuştur.*

Nursî, bu ifadelerinde toplumsal hayata dönük analizleriyle yaşanan problemleri ortaya koymuş ve çözüm önerileri de sunmuştur. Nursî, yine bu mevzuda, "Eskiden ekser İslâm aç değildi, tereffühe ihtiyar vardı. Şimdi açtır, telezzüze ihtiyar yoktur" (Nursî, Mektubat, 2007, s. 807) ifadeleriyle, Müslümanların dönemsel olarak yaşadıkları konjonktürün gereği olarak tüketim alışkanlıklarını tekrar gözden geçirmelerinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

var. 'Sanki yedim' diyen adam, hevesinden kurtardığı paralarla bina etmiş.)" (Nursî, Sözlür, 2007, s. 1178)

Nursî'nin "Nefsini ıslah etmeyen, başkasını ıslah edemez" (Nursî, Sözlür, 2007, s. 424) sözünden hareketle her işte olması gerektiği gibi, bu işe de nefis terbiyesi ile başlamanın öneminden bahsetmektedir ve bu doğrultuda talebelerine telkinlerde bulunmaktadır.

Bununla beraber Said Nursî tüketim alışkanlıkları konusunda sevâd-ı azama uymanın gereğinden bahsederek şunları söylemiştir: "Eskide ekser İslâm filcümle aç değildi. Tenâuma ihtiyar bir derece var idi. Şimdi ise ekseri açlığa düştü kaldı. Telezzüze ihtiyar izn-i şer'i kalmadı. Sevâd-ı azam, hem ekseriyet-i masumun maişeti basittir. Tegaddi besatetiyle onlara tabi olmak, bin kere müreccahtır, ekalliyet-i müsrife, ya bir kısım sefihe tegaddide tereffüh noktasında benzemek." (Nursî, Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe Hayatı, 2007, s. 1178).

Nursî, bu ifadelerinde toplumsal hayata dönük analizleriyle yaşanan problemleri ortaya koymuş ve çözüm önerileri de sunmuştur. Nursî, yine bu mevzuda, "Eskiden ekser İslâm aç değildi, tereffühe ihtiyar vardı. Şimdi açtır, telezzüze ihtiyar yoktur" (Nursî, Mektubat, 2007, s. 807) ifadeleriyle, Müslümanların dönemsel olarak yaşadıkları konjonktürün gereği olarak tüketim alışkanlıklarını tekrar gözden geçirmelerinin gerekliliğinden bahsetmiştir. "Maişetçe neden bu kadar muktesid yaşıyorsun?" diye soranlara da cevaben, Nursî: "Ben, sevad-ı azama tabi olmak isterim. Sevad-ı Azam ise, bu kadar tedarik edebilir. Ben, ekalliyet-i müsrifeye tabi olmak istemem" (Nursî, Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe Hayatı, 2007, s. 191).

Dünya ehlinin Nursî'nin yaşamını ilginç bulmaları ve nasıl yaşadıklarını merak etmeleri ve şu soruyu sormaları üzerine Nursî: "Ehl-i dünya bana der: 'Neyle yaşıyorsun? Çalışmadan nasıl geçiniyorsun? Memleketimizde tembelce oturanları ve başkasının sâ'yi ile geçinenleri istemiyoruz.' Elcevap: Ben iktisat ve bereketle yaşıyorum. Rezzakımdan başka kimsenin minnetini almıyorum ve almamaya da karar vermişim. Evet, günde yüz para, belki kırk para ile yaşayan bir adam, başkasının minnetini almaz" (Nursî, Mektubat, 2007, s. 109) şeklinde cevap vererek bu kısımda da özellikle istiğna düsturuna vurgu yapmıştır. Kula kulluk etmemek ve Cenâb-ı Hak'tan başka kimseye minnet duymamak; yani istiğna düsturu özellikle tecdid anlamında irdelenmesi gereken bir konudur. Zira, gerek hediye gerekse zekât ve sadaka asla kabul etmemesi Nursî'nin farklılığını ortaya koymakta ve bu konudaki geleneksel anlayışları yıkmaktadır. İktisat ve Rahmet-i İlâhiye ile yetinerek bereket bulan ve neticede hayatında kimseye minnet etmeyen Nursî, "Sizi bütün kuvvetimle temin ederim ki, kanaât ve iktisat, maaştan ziyade sizin hayatınızı idâme ve rızkınızı temin eder." (Nursî, Mektubat, 2007, s. 711) diyerek konuyu adeta formülize ederek geçim sıkıntısı yaşayan insanlar için bir model önermiştir.

"Hâlık-ı Rahim, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf ise şükre zıttır, nimete karşı hasaretili [zararlı] bir istihfaftır [küçümseme]. İktisat ise, nimete karşı ticaretili bir ihtiramdır [saygı]. Evet, iktisat hem bir şükür-ü mânevi, hem nimetlerdeki rahmet-i İlâhiye'ye karşı

bir hürmet, hem kati bir surette sebab-ı bereket, hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat, hem manevi dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebab-ı izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zahiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahim neticeleri vardır.” (Nursî, Lemalar, 2013, s. 353-354)

Nursî, Bireysel ve kurumsal olarak müreffeh bir hayat sürmek ve bir anlamda da “mutlu” olmanın formülünü de bir ölçüde şükür konusuna bağlamaktadır. Keza, şükür eden kişi “nimet” in farkına varmakta veya kişinin bu konudaki farkındalık düzeyi artmaktadır. Şükür ile zengin kişi fakire karşı hürmet duygusunu besleyecek ve bu sayede de sosyolojik bir alt-üst sınıf çatışmasının önüne geçilmiş olacaktır. Şükürsüzlük durumunda da bireysel anlamda hırs ve bencillik gibi hastalıklar ve toplumsal manada da kaotik bazı ortamların vuku bulması söz konusu olabilecektir. “Evet iktisad etmeyen, zillate ve manen dilencilige ve sefaletе düşmeğe namzettir. Bu zamanda israfata medar olacak para, çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor” (Nursî, Lemalar, 2013, s. 358). Burada da Nursî, iktisatlı olmayan ve hazcı tüketim peşinde koşanların zelil duruma düştüklerini söylemekte, mutlu görünümünün altında pişmanlıklar ve zellilikler yaşadıklarını ifade etmektedir. Keza, israf etmek sureti ile haysiyet ve namusun bile bazen satın alınabileceğinden bahsederek konunun vahamet derecesini gözler önüne sermiştir. Nitekim, daha çok tüketmek isteyen daha hırslı olacak, bu da mahrumiyete sebebiyet verdiği gibi zillet vasıtası da olabilecektir. Bunu karınca taifesiyle örneklendiren Nursî: “Hatta hayat-ı içtimaiyeye sahip olan mübarek karınca dahi, güya hırs vasıtasıyla ayaklar altında kalmış, ezilir. Çünkü kanaat etmeyip, senede birkaç tane buğday kâfi gelirirken, elinden gelse binler taneyi toplar. Güya mübarek arı, kanaatinden dolayı başlar üstünde uçar. Kanaat ettiğinden, balı insanlara emr-i İllâhî ile ihsan eder, yedirir” sözüyle hırs ve kanaatsizliğin yol açtığı fitri sonuçları değerlendirmiştir (Nursî, Mektubat, 2007, s. 612).

Sonuç

Bediüzzaman Said Nursî, 1910 yılında Şam’da, Cami-i Emevi’de içinde yüz ehl-i ilim bulunan on bin adama yakın bir cemaate irad ettiği hutbenin de bulunduğu Hutbe-i Şamiye isimli eserinde şunları söylemektedir: “İktisat, kanaat yerine, israf ve sefahet; sa’y ve hizmet yerine, tembellik ve istirahat meyli galebe çaldığından biçare beşeri hem gayet fakir, hem gayet tembel eyledi. Semavi Kur’an’ın kanun-u esasisi, “Yiyin, için, ancak israf etmeyin! (Kuran, Araf Suresi, 7: 31) Her kişi, çalışmasının karşılığını görecekler” (Kur’an Necm Suresi, 53: 39) ferman-ı esasisi ile beşerin saadet-i hayatiyesi iktisat ve sa’y gayrette olduğunu ve onunla beşerin havas, avam tabakası birbiriyle barışabilir” (Nursî, Eski Said Dönemi Eserleri, 2009, s. 374) Bu ifadeler esasında modern dünyaya bir manifesto niteliği taşımaktadır. Yine iktisatsızlığı öngören modernitenin tahliline; Rü’yada Bir Hitabe bahsinde devam etmekte ve “Bedeviyette bir adam dört şeye muhtaç iken; medeniyet, yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir. Sâ’y, masrafa kâfi gelmediğinin

Nursî, Bireysel ve kurumsal olarak müreffeh bir hayat sürmek ve bir anlamda da “mutlu” olmanın formülünü de bir ölçüde şükür konusuna bağlamaktadır. Keza, şükür eden kişi “nimet” in farkına varmakta veya kişinin bu konudaki farkındalık düzeyi artmaktadır. Şükür ile zengin kişi fakire karşı hürmet duygusunu besleyecek ve bu sayede de sosyolojik bir alt-üst sınıf çatışmasının önüne geçilmiş olacaktır.

“Süfyan israfı teşvik etmekle, şiddetli bir hırs ve tamâ uyandırarak, insanların o zayıf damarlarını tutup, kendine musahhar eder diye bu hadis ihbar ediyor. İsrâf eden ona esir olur, onun damına düşer diye haber veriyor” (

den; hileye, harama sevk etmekle ahlakın esasını şu noktadanıfsat etmiştir. Cemaate, nev'e verdiği servet-i haşmete bedel; ferdi, şahsı fakir, ahlsaksız etmiştir” (Nursî, Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe Hayatı, 2007, s. 208) demektedir. Bu ifadeyle de tüketim alışkanlıklarının kontrolünün öneme vurgu yapmıştır. ‘Hazcı Tüketim’ algısı, bir çağdaşlaşma projesi olarak ahirzamanın dehşetli komitesi tarafından piyasaya sürülmüştür. Nitekim Nursî, bu konuyu Beşinci Şua’da Ahirzaman’da gelecek olan dehşetli şahsa ait hadisleri yorumlamaya “Ahirzamanın eşhas-ı mühimmesinden olan Süfyanın eli delinecek” hadisi ile başlamakta ve bunu o şahsın israfı öngören bir yaşamı benimsemesiyle ilişkilendirmektedir. Nursî’nin bu hadis ile meselelere başlaması manidardır. Yorumuna şu şekilde devam etmektedir: “Süfyan israfı teşvik etmekle, şiddetli bir hırs ve tamâ uyandırarak, insanların o zayıf damarlarını tutup, kendine musahhar eder diye bu hadis ihbar ediyor. İsrâf eden ona esir olur, onun damına düşer diye haber veriyor” (Nursî, Şualar, 2012, s. 920). Bu bağlamda genel olarak modernizm ve dünyevileşme ve onların bir nüvesi hükmünde olan hazcı tüketim konuları hakkında Nursî’nin görüşleri bağlamında şu görüş ve öneriler sunulabilir:

-Sekülerizm veya dünyevileşme, tıpkı milliyetçilik kavramı gibi dinin yerine ikame edilmeye çalışılan bir kavramdır. Dolayısıyla dünyevileşen bir bireyin/toplumun neyi neyin yerine ikame ettiğini bilmesi gerekmektedir.

-En gerçek yol gösterici olarak sadece ilmi göstermek, dini-ahlaki-imana değerleri soyutlamak anlamına gelir ve bu söylem de başlı başına seküler bir söylemdir. Nursî, burada insanın bu dünyaya geliş amacının ilim ve dua vasıtası ile tekemmül olduğunu ifade eder. İnsanı zülcenaheyn (iki kanatlı) olarak değerlendiren Nursî, Medresetüzzehra ile bunu projelendirmiş ve pratiğe dönüştürmüştür.

-Nursî’nin ahirzaman özelinde geliştirdiği çözüm önerileri büyük ölçüde dünyevileşmeden de kurtulmanın reçetesidir.

-Nursî, talebelerine dünyaya küsmelerini emretmiş, kendisi de dünyevi meşru zevklerden dahi feragat ettiği gibi bu konuda talebelerine de telkinatta bulunmuştur.

-Risale-i Nur eserleri sadece Kemalizm’e bir antitez olarak telif edilmiş eserler değildir. (Karabaşoğlu, 2004) Kemalist söylemlere karşı çıkmanın yanında Kemalizm’in öngörmüş olduğu modern-seküler yaşam tarzının bir boyutu olan hazcı tüketim anlayışını da şiddetle reddeder.

-Nursî’nin “Kimin himmeti milleti ise o tek başına bir millettir” anlayışı ile günümüz “ben” nesli diye tabir edilen neslin (Twenge, 2009)“biz” nesline dönüşmesini öngördüğü söylenebilir. Bu bağlamda gelişmiş işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışına önem vermeleri ve tüketicilerin de böyle sosyal sorumluluk projelerine imza atan şirketleri tercih etmesi Nursî’nin yaklaşımını doğrular niteliktedir.

-Hürriyet anlayışını ifade ederken edeb-i İslâm çerçevesini çizen Nursî, sosyal açıdan tüm davranışlarda ve tüketim alışkanlıklarında aynı çerçevenin kesin çizgilerle dikkate alınmasını gerekli görmektedir.

-Nursî’ye göre mutlu olmanın formülü şükür kavramında gizlenmiştir. Ona göre insanın salt maddi unsurlar ile tatmin olamayacaktır. Akıl, ruh,

kalb, vicdan, his gibi latifelerin de tatmin olma arzusu insanın mutlu olması için gereklidir. Sahibi oldukları nimetlere şükür etmediklerinden dolayı, tatmin olamayan ekonomik açıdan gelişmiş ülke insanları “insaniyetin iktizasını” yerine getirme konusunda maalesef başarılı olamamışlardır. Bu da sosyolojik birçok problemin oralarda yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

-Nursi, günümüz toplumlarının derd-i mâişet sıkıntısını çekmemeleri için öneriler getirmiştir. Özentî ve görenek belasıyla tüketim tuzağına düşmemeleri konusunda toplumu uyarmış, İlahî referanslara kulak verilmesi gerektiğinin altını çizerek iktisat-kanâat-bereket-istiğna-şükür denklemiyle toplumsal refahın anahtarını sunmuştur.

Abstract

In this study we touch upon the concepts of secularism and modernism on one hand and the concepts of overconsumption and consuming society based on the former. Furthermore we investigate certain economic principles and solutions suggested by Said Nursi with reference to the Quran with the purpose of maintaining a moral and faithful model for man and to overcome the negative effects of a consumptive society.

Key Words

Secularism, modernism, materialization, the present civilization, morals of consumption, economization, satisfaction

KAYNAKÇA

- Abu Rabi, İ. (2006). Said Nursi'nin Risaleleri Nasıl Okunmalı? İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş., & Torlak, Ö. (2012). Modern Pazarlama. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Barbarasoğlu, F. (2012, Nisan 06). Mutluluğun resmi/ Tamamlanmamış Devrim. Yeni Şafak Gazetesi.
- Bulaç, A. (2012). Çağdaş Kavramlar ve Düzenler. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Çağlaroğlu, T. (2013, Eylül). Fıtrat Üzerinde Oyunlar. GençYorum Dergisi, 9(109), 16-19.
- Çetin, E. (2014). Türkiye'de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm. 3(2), s. 265-285.
- Çetin, N. (2005). Postmodernizm Bağlamında “İman”ın Yeniden Keşfi. Köprü Dergisi.
- Duman, Z. (2014). Tüketim Toplumu Eleştirel Bir Bakış. Ankara: Kadim Yayıncılık.
- Duran, B. (Yaz-1995). Sekülerleşme - Laikleşme Süreci ve Gezegen Ölçeğindeki Sonuçları. Köprü Dergisi, 3-28.
- Habermas, J. (1992). Rasyonel Bir Topluma Doğru (çev. Ahmet Çiğdem ve Mehmet Küçük). Ankara: Vadi Yayınları.
- Holyoake, G. (1992). Principles of Secularism. London: Austin&Co.

-
- Hub, M. (2014). Dünyeviliğin İman Hakikatleriyle İslahı. Risale-i Nur'da Dünya - Ahiret Dengesi Sempozyumu. Diyarbakır.
- İnalçık, H. (1978). İstanbul. Brill: The Encyclopedia of İslâm.
- Karabaşoğlu, M. (2004). Said'leri Ararken. İstanbul: Karakalem Yayınları.
- Koç, E. (2013). Tüketici Davranışları ve Pazarlama Stratejileri Global ve Yerel Yaklaşım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kuran, Necm Suresi.
- Kuran, Araf Suresi.
- Kurân, İsra Suresi.
- Nursî, B. S. (2007). Bediüzzaman Said Nursî Tarihçe Hayatı. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Nursî, B. S. (2007). Emirdağ Lahikası.
- Nursî, B. S. (2007). Mektubat. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Nursî, B. S. (2007). Sözler. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Nursî, B. S. (2009). Eski Said Dönemi Eserleri. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Nursî, B. S. (2012). Şualar. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Nursî, B. S. (2013). Lemalar. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Özdemir, İ. (2014). Düyevileşme Tehdidi Altındaki Din(darlar). Risale-i Nur'da Dünya - Ahiret Dengesi Sempozyumu. Diyarbakır.
- Salihhoğlu, L. (2014). Osmanlı Modernleşmesi. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Şengün, H. İ., & Karahan, M. (2013). Hedonik(Hazcı) Tüketim Alışkanlıkları ve Tüketicileri Bu Tür Alışkanlıklara Motive Eden Nedenler. Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(4), 13-26.
- Twenge, J. M. (2009). "Ben Nesli". İstanbul: Kaknüs Yayınları(Çev. Esra Öztürk).

